

Dr. Apáthy István:

**A háború hatása a következő
nemzedékre**

1915 március 13-án

Nem fogok tömjént szórni és görög tüzeket gyújtani egyeseknek; de mondok néhány keserű és kemény igazságot mindeneknek.

Ha igaz — bár én nem tartom annak —, hogy a békében a háborúra kell készülnünk a béke megtarthatása érdekében, még sokkal inkább igaz, hogy a háborúban még a békére kell készülni. Minden háborút csak úgy volna szabad vezetni, hogy a megkötendő békébe a legyőzött is bele tudjon nyugodni és ne legyen kénytelen a békét új háború előkészületeire használni föl. Ez volna mindenik fél kötelessége ellenfeleivel szemben. Erről egyébeket is mondani most nem feladatom. Amit mondani akarok, ama kötelességek körébe vág, melyekkel a hadviselő önmagának, saját nemzetének tartozik. Nem szeretnék általánosságoknál maradni, hanemi szólni kívánok arról, a mivel mi magyarok a magyar nemzetnek tartozunk.

Gróf Apponyi Albert mindjárt a háború kezdetekor azt tanácsolta egy vezércikkében, hogy igyekezzünk lelkileg minél egyszerűbbek lenni és irányítsuk minden gondolatunkat, minden akarásunkat a győzelemre. De, nézetem szerint, nagy baj volna, ha csak a győzelemig gondolnánk, és a győzelem előkészületlenül találná a nemzetet a győzelem után bekövetkezendők tekintetében. Sőt még a vereség esztétőségére is elő kell készíteni a nemzetet; mert, ha az talál előkészületlenül, végpusztulássá lehet, a mi különben csak múló szerencsétlenség volna. Az előké-

szület a győzelem után következőkre nem alkuvás a medve bőrére, és viszont nem kishitűség az előkészület a netaláni vereség következményeire. Oktalanság azt mondani, hogy, ha győzünk, úgylis minden jól lesz. És azok az igazán kishitűek, a kik azt mondják, hogy, ha megvernek, akkor úgylis mindegy minden. Valamint az okos hadvezetőségnek az előnyomulást épp úgy elő kell készítenie, mint a visszavonulást, hogy az előnyomulásból minél több haszon és a visszavonulásból minél kisebb kár származzék; úgy nekünk, itthon maradt polgári társadalomnak is meg kell már most tennünk mindent, hogy a győzelem reánk nézve gyümölcsözővé, a netaláni legyőzetés pedig minél kisebb csapássá váljék. A gyümölcs nem magától fog az ölünkbe hullani, a csapásokat nem a jó szerencsénk fogja rólunk elhárítani. És vannak a háborúnak jó hatásai is, rossz következményei is, melyek egyaránt járnak a győztes és az elvesztett hadjárat nyomában. Minél nagyobb odaadással vesz részt a maga módja szerint a polgári társadalom is a háborúban, annak mindenképen csak annál mélyrehatóbb következményei lesznek az egész társadalomra, az egész magyar nemzetre. Minden irányban tisztába kell jönnünk ezekkel a következményekkel, hogy a háború tanulságaiból hasznunk lehessen, hogy annak áldásait magunkra irányíthassuk és átkait magunktól elháríthassuk.

Gróf Andrassy Gyula mondotta a minap egy budapesti háborús délutánon, hogy győzelem esetén a magyar nemzet olyan kedvező viszonyok közé kerül, mint a minők között sok század óta nem volt. De ezt a jóslást egy egész sor »ha« követi. »Ha a háború óriás megpróbáltatása között nemzetünk politikai éleslátása megedződik; ha a lövészárokból több

önérzetet, több komolyságot hozunk haza; ha belátják mindenfelé, hogy a nemzettel érző és a nemzettel élő hadseregre van szüksége neki is, szövetségeseinek is, a dinastiának is...» És még egy egész sor »ha« csatlakozhatnék ide, a minek megvalósítása mind a mi előkészületünkön, a mi erős akarásunkon, böcsületünkön és a negyvennyolcas eszmékhez való hűségünkön fog múlni. Igen, a negyvennyolcas eszmékhez, a melyeknek diádala látható az 1867. évi kiegyezésben és a melyeknek elárultatása foglaltatik a kiegyezésnek mind máig végrehajthatlan voltában. Igen, a negyvennyolcas eszmékhez, a melyekre gróf Tisza István az ő újévi beszédében ünnepies fogadalmat tett. Minden ezen múlik és még azon, hogy tudunk-e hallgatva is, összeszorított fogakkal hallgatva is mindnyájan egy gondolatban dolgozni: dolgozni többet, mint eddig, és jobban, mint eddig. Az a hallgatásunk ellenére is mindnyájunkban egy gondolat pedig legyen a mi magyarságunk. Midőn a háború kitörésekor, Napoliból hazajöttöm előtt, búcsúzásra meglátogattam egy német ismerősömet, annak a felesége mondotta nékem: »Győznünk kell; de ha mégis legyőznének, összeszorítjuk a fogunkat és még többet és még jobban dolgozunk, mint eddig, és a végén mégis mi fogunk győzni!«

Nos, fölöttébb tisztelt structollak és paradicsom-madarak a háborús női kalapokon, a német nők tudják, mit kell tennie a német társadalomnak a jövőendőben is, akár győznek a német hadseregek, akár nem. De, ugyebár, ismernünk kell a háborúnak minden esetben várható következményeit, hogy tudhasuk, mit, hol és hogyan kell majd dolgoznunk a háború után, sőt már most a háború alatt is. Az egész magyar nemzeti továbbfejlődés attól függ, hogy mi-

képpen tudjuk a háborúnak várható jó hatásait átszár-
maztatni a következő nemzedékre és káros hatásai-
tól, ha a mi nemzedékünk már el is szenvedti, meg-
oltalmazni a következőt.

A háborúnak társadalomgazdasági és pénzügyi kö-
vetkezményeiről mostanában már elegendő szó esett.
Meghallottuk, hogy a magyar pénz nemcsak elfogy
a háború alatt, de egyhamar vissza sem is térül,
még a győzelem után sem. Eleinte azzal kecség-
tettek, hogy a háború után, csak győzzünk, nagy pénz-
bőség lesz. Most már azt mondják, hogy a győzelem
is csak még koldúsabbá teendő. Engemet, Tisztelt Hall-
gatóim! nem ez aggaszt leginkább. Nem az a kol-
dús, a kinek kevese van. Az a koldús, a ki mástól
kér, mert másra szorult. Hát majd élünk egyszerű-
ben; több munkával kevesebb kényelemben, hogy
másra ne szorúljunk. De a háborúban nemcsak a ma-
gyar pénz fogy el, hanem fogy a magyar vér is. A
pénz, a mi a háborúban megmarad, nem lesz rossz-
szabb, mint volt azelőtt; de a magyar vér, a mi
megmarad, a háború által rosszabbá lesz, mint volt
azelőtt. A magyar nemzet testi egészsége megrom-
lik és a magyar nemzet összetétele kedvezőtlenül vál-
tozik meg az egységes magyar nemzeti állam, a ma-
gyar nemzeti továbbfejlődés szempontjából.

A tételt, melylyel ma voltaképpen foglalkozni ki-
vánok, így állítom föl. Minden nemzedék olyan, a
minővé tette a megelőző nemzedék és a minővé tes-
szik a körülmények, a melyek között él. Vagyis min-
denik nemzedék alkotása örökölt és szerzett tulaj-
donságokból tévődik össze. A mai nemzedék földadata
már most kettős: először is azon legyünk, hogy töl-
lünk a következő nemzedék minél több jót és minél
kevesebb rosszat örököljön; másodsor pedig azon

legyünk, hogy már mi alakítsuk a következő nemzedék életföltételeit a nemzeti továbbfejlődés szempontjából minél kedvezőbben. Az élőlények világában ezt általában az ivadékról való gondoskodásnak nevezzük, és e gondoskodás érdekében a szülők nemzedéke mindenütt a legnagyobb áldozatokat hozza. Az átöröklés nem egyéb, mint természetes következménye annak, hogy az utód az előd életét folytatja. Az öröklés tehát az élet folytonosságának törvényéből és a szaporodásnak adott valóságából következik. Mivel pedig az élettelen dolgokat tulajdonságaik, az élőlényeket ellenben képességeik jellemzik, az öröklés az előd képességeinek folytatása az utódban. Az utód az elődtől nem készen veszi át annak tulajdonságait; a mit átvesz, az a képesség, hogy ő is kifejleszthesse az előd tulajdonságait, bizonyos meghatározott bélyegeknek együttségét. De az embernek, legalább is a társadalom valamely formájában társaival együtt élő embernek, nemcsak a testi élete, hanem a lelki élete is folytatódik az ő utódjaiban. Az emberi fejlődést a lelki élet folytonossága emeli oly magasra a többi élőlény fejlődése fölé. A mit a háborús nemzedék testi alkotásában mutatkozó romlásból meggyógyítani és a következő nemzedéktől távoltartani nem bírunk, annak kárpótlásául megtisztult és megjavult lelki alkotásunkat adjuk át neki. Ha már a háború utáni nemzedék a háborús nemzedéknek megromlott testi életét kénytelen is folytatni, legalább folytathassa megjavult és megtisztult lelki életét!

A háború a háborús nemzedék testi alkotását, sőt nagy részben a lelki alkotását illetőleg is az ellenkezőjét műveli annak, amit művel az élőlényeken a természetes kiválogatódás. A természetes kiválogatódást röviden *selectio*-nak mondjuk; a háború te-

hát annak visszája, vagyis *contraselectio*. Mint ilyen — a háború föltétlenül nagy csapás; mert a *selectio* a faj egészségének egyik legfontosabb tényezője, a *contraselectio* tehát a faj egészségének megrontója. A háborúnak, mint *contraselection*nak, hatása közbenvetett; de van a háborúnak közbenvetetlenül is fajrontó hatása testileg is, lelkileg is. Van azonban a háborúnak némi tekintetben testileg is, de méginkább lelkileg fajnemesítő hatása. A mennyi testi kórságot szül, éppen annyi lelki megfeszítést, a békének sok nagy betegségéből gyógyulást is hozhat. A testi kórságot részint orvosilag gyógyítani, részint társadalmilag ellensúlyozni a főadatunk. Lelkiékben tisztítani, a bűnösöket büntetni, az érdemeseket jutalmazni kell és a lelki megújítást arra használni föl, hogy a társadalomban a hitványak letörését s a legjobbak uralmát érjük el. Háborúban, általában válságos időkben, mindenki kimutatja, — hogy magyaros szólással éljek, — a maga foga fehérét. A háború után majd ismét lezárt ajkak ne feledtessék el velünk a háború tanulságait és ne ingassanak meg bennünket abban, hogy e tanulságok következményeit irgalmatlanul le ne vonjuk.

Foglalkozunk először is a háborúnak, mint *contraselection*nak, ellensúlyául reánk váró teendőkkel.

Természetes kiválogatódásnak, röviden *selection*nak, nevezzük azt a folyamatot, mely — tudatos beavatkozás nélkül — az élőlények fajainak minden nemzedékében a fölös számú egyedek közül csak a legalkalmasabbaknak életben maradását engedi meg és csak azokat teszi a következő nemzedék létrehozóivá. A természetben általában az élőlények mindenik fajából, ha az a faj tovább fejlődik és nincs a kihalásnak útján, sokkal több a születő, mint a megélhető:

a természet háztartásában betölthető minden helyre fölös számmal pályáznak. Életben csak a legalkalmasabbak fognak maradni, a betölthető helyeket azok foglalják el. Legalkalmasabbak azok lesznek, melyeknek az alkalmazkodottsága legnagyobb. Alkalmazkodottságon pedig értjük az összehangozást az életviszonyok követelményei és az alkotás között.

Házi állatainak tenyésztésében és hasznos növényeinek termelésében az ember maga végezi és tudatosan végezi a kiválogatást úgy, hogy szaporításra mindig azokat az egyedeket használja föl, melyek az illető élőlényről alkotott ideáljainak legjobban megfelelnek, és így bizonyos határig eléri azt, hogy tenyésztett állatai és termelt növényei az ő ideálját nemzedékről nemzedékre mindinkább megközelítsék. Az ember e törekvéseinek hatását házasításnak, domesticationak nevezzük. Mondja az ember nemesítésnek is, jöllehet az ő kedvtelése igen gyakran inkább elkorcsosulást eredményez sok tenyésztett állatán és termelt növényén. Hovatovább tért hódít azonban az a törekvés is, hogy az ember tudatosan nemesítse az embert is az által, hogy a következő nemzedék létrehozásából kikeresse azokat az egyedeket, a kik az embernek ember felől alkotott ideáljával leginkább él- lenkeznek. Ezáltal azt reméljük, hogy minden következő nemzedékben több lesz az olyan egyed, aki az ember ideálját megközelíti és legalább egyesek mindinkább megközelítik. A tudományt, mely ezt a törekvést szolgálja, eugenikának nevezik. Én magyarul fajegészségtannak mondom; mert a mit valósággal elérhetünk, a faj egészségének föntartása és a fejlődés magasabb fokain az élőlények mindenik fajtát különösen fenyegető megbetegedések távol tartása a következő nemzedéktől. Az eugenika a fejlődést, a mi

az egyedüli valódi nem esedés, csak a faj egészsége által szolgálja. A faj egészsége ugyanis egyik és talán legfőbb feltétele a fejlődésnek, amit azonban sem elő nem idézünk, sem nem irányíthatunk. De igen is szolgálhatjuk. Szolgálhatjuk az által, hogy feltételeit megvalósítani, akadályait elhárítani igyekszünk. Így a tudatos kiválogatás, vagy egyelőre legalább selejtezés, mint az eugenika legfőbb eszköze, a faj egészségén át szolgálja az emberi továbbfejlődést. A továbbfejlődésnek ugyanis nincsen semmi más feltétele, mint a mi feltétele az életben maradásnak az illető fejlődési fokon. Az életben maradásnak pedig a fejlődés minden fokán legfőbb feltétele az egészség. Ezért legfőbb feltétele a fajfejlődésnek a faj egészsége.

Ha pedig az eugenika a faj egészsége által az emberi továbbfejlődésre s így az emberi ideálra törekszik, úgy minden gyakorlati eugenikának nemzeti eugenikának kell lennie. »Ebnak is eb legfőbb ideálja, és megtisztel, ha társául fogad« — mondja M a d á c h. Németnek német, franciának francia, oroszoknak orosz, japáninak japáni az emberi ideál. Csak a magyar volna olyan hitvány, hogy az emberről alkotott ideálja ne lehetne a magyar? Nem! Nem a magyar olyan hitvány, hanem nem magyar az a hitvány, a ki, bár magyarnak mondja magát, szívében idegen ideálok-nak áldoz. Nekünk embereknek nem adatott más mód, szolgálni az emberi továbbfejlődést, mint nagygyá tenni a nemzetet, melynek tagjai vagyunk.

Az előbb szólottam a legalkalmasabbak fönmaradásáról, mint a természetes kiválogatódás eredményéről. Alkalmasabb általában mindaz az élőlény, mely fönmaradása és szaporodása által a faj fönmaradásának és a faj továbbfejlődésének több biztosítékát

nyújtja. Most alkalmasról vagy alkalmatlanról csak ebben az értelemben szólok. A selectio az alkalmásokat kiválogatja, hogy életben tartsa és szaporítsa őket. De általában selectio minden, a mi az alkalmásabbak életbenmaradásának és szaporodásának eshetőségeit gyarapítja; contraselectio minden, a mi az alkalmásabbak életbenmaradása lehetőségeinek gyarapítását elmulasztja, vagy a mi a kevésbé alkalmasak életben maradásának lehetőségeit bármily irányban, bármilyen módon növeli.

Már most mit tesz a háború? Először is kiválogatja a sorozás útján az alkalmásokat. A sorozó bizottságnak az a kijelentése, hogy »alkalmas«, az alkalmasságot nemcsak a katonai szolgálatra jelenti. Jelenti legtöbbször az alkalmasságot a faj föntartása és továbbfejlődése szempontjából is. És valjon a besoroztatás, főleg a háborúban, a legalkalmásabbak életének fokozott kiméltése, reájuk nézve a család alapítványának és minél több utód hátrahagyásának biztosítása céljából történik? Ellenkezőleg! A háború kasszája első sorban az alkalmasak életét aratja le és így kirekeszti őket a faj föntartásából és abból, hogy azt a testi alkotást, mely őket a sorozó bizottság előtt alkalmassá tette, és azt a lelki alkotást, mely őket a golyózáporban helytállásra képesíti, a rohamokban az elsők közé hajtja, — ezt a testi és lelki alkotást minél több utódra átörökítsék.

Bár válnék a háború csakugyan mindinkább a gépek és a gépek módjára működő tömegek munkájává, mely a harcolókban hiábavalóvá teszi az egyéni kiválóságot. Akkor talán ennek a körülménynek a logikája reá bírná a jövő hadvezetőségeit, hogy a háborúba azokat küldjék, a kiket mostan, mint alkalmatlanokat, visszaútasítanak, és hagyják itthon a

fajföntartás és a békés munka föladataira azokat, a kiket ma, mint alkalmasokat, a tűzbe küldenek.

Némileg enyhíti a háborúnak contraselectio voltát az, hogy a nagy háborúk esetén a hadvezetőség, ha eleinte válogat is, utóbb jóformán mindenkit alkalmasnak talál. Ellenben növeli a contraselectiót az, hogy itthon maradnak az idősebbek, a kik a faj fön tartásában tőlük megkívánható részt már kivették, ellenben a tűzbe mennek az ifjabbak, akik ezt a föl adatot csak ezután teljesítették volna. És itthon maradnak azok, a kiktől mindent lehet várni, csak a faj nemesítését nem lehet várni: azok, akiknek ugyan a háború alatt is elvégzendő otthoni békés munka sem látja hasznát, a kik erős izmokkal és ép tagokkal, de silány lélekkel, mindenféle ürügy alatt kivonják magukat a haza fegyveres szolgálatából. És visszajönniek hamarosan, vagy el sem mennek sokan azok közül is, a kiknek ez a fegyveres szolgálat egyedüli élethivatásuk volna.

Még szerencse, hogy a világháborúnak sok egyéb örülete között nem lett általánossá és nem valósult meg az az örült gondolat, hogy nők is menjenek a harctérre, — nem csupán orosz generálisok kíséretében. A suffragettekért nem volna kár; de annál nagyobb kár volna azokért a leányokért, a kiknek ideálja a csendes családi otthon és a gyermekek. Hiszen egy kiváló és egészséges új nemzedék létrehozásában az anyáknak testileg is, lelkileg is éppen akkora, vagy nagyobb részük lehet, mint az apáknak. Minél nagyobb tehát az apaállomány megromlásának veszedelme a háború következtében, annál inkább kell ügyelni rá, hogy ne szenvedjen se szám, se testi vagy lelki minőség dolgában az anyaállomány. És ha a

nők arányszáma sok férfinak elesése által az összes lakosságban még nagyobbá is válik, mint eddig, legalább annál inkább válogathatnak a nőkben a megmaradt, vagy itthon maradt férfiak. Ezáltal pedig lehetővé lesz, hogy annál külön feleséget kapjanak, és így, ha a férfi kevésbé alkalmas is a jövő szempontjából, a nő annál alkalmasabb lévén, a következő nemzedék elsatnyulásával fenyegető veszedelem valamivel kisebb lesz.

A kormány és a társadalom pedig gondoskodjék arról, hogy a ki bénán vagy sebesülés által egyébként megnyomorodva kerül haza, de azért apának való, lehessen is mentől több gyermek apjává: kapjon feleséget, alapíthasson gond nélkül családot, illetőleg a háború után bénán is gond nélkül növelhesse azt, melyet hadba vonulásakor éppen hagyott el. Ellenben minden eszközzel és minden áron arra kellene törekedni, hogy a kit az ellenség fegyvere megkímélt ugyan, de apának alkalmatlanná tett a tábori élet, mert megfertőzött a minden hadjárat kíséretében oly gyakori és talán a koleránál, a tifusznál, himlőnél és vérhasnál is végzetesebb vérbaj: az a maga baját ne vigye át a következő nemzedékre. Mert még az is kisebb baj, ha valaki kolerában, tifuszban vagy vérhasban meghal, mint ha vérbajossá tesz két-három gyermeket, kiknek apjává a háború után lett.

De mindez csak kis részben csökkenti a szörnyű contraselectiót, a mit a háború művel. Annak ellen-súlyát másban kell keresni. Mert ha nincs is módunkban lényegesen csökkenteni a háború okozta contraselectiót, annál inkább módunkban van csökkenteni a contraselectiónak egyéb neveit, melyek a korunkbeli társadalmakban, a társadalomnak helytelen gazdasági, politikai és erkölcsi berendezése következtében

dúlnak és béke idején is többet rontanak a következő nemzedéken, mint a háború.

A napoleóni háborúk azért gyöngítették meg oly nagyon és azért terelték a kipusztuló fajták gyászos útjára a francia nemzetet, mert az nemcsak nem tudta a társadalmi contraselectio csökkentésével orvosolni háborús veszteségeit, hanem azokat a contraselectio legkárhozatosabb formájának állandó gyakorlatával fokozta. Mire pedig e nagy bűnének tudatára ébredt, már elveszítette minden nemzetnek legfőbb erőforrását, a szaporaságát. Franciaország megindult az elnéptelenedés útján a napoleóni háborúk után, de nemcsak e háborúk, hanem legfőképpen az »egyke« miatt. Az egyke áldozatává tette a hiúság, melyet mérhetetlenre növelt a napoleóni győzelmek »gloire«-ja, és az önzés, melyet nagyra hizlalt az általános jóllét és a gyönyörök vadászata.

Igaz, hogy a napoleóni háborúk, melyek előtt már vérpadra küldötte volt az úgynevezett nagy forradalom a francia nemzet legkiválóbb szellemeit, vágóhídra vitték a testi erőben és akaratban legjobbakat: negyedfél milliót a nemzet színe-javából, a kiket a minőségileg is megrontott szaporulat nehezen pótolhatott. Följegyezték, hogy a napoleóni háborúk után megtartott francia sorozások eredménye ijesztő volt. Az átlagos testmagasság annyira megcsökkent, hogy a katonamértéket tetemesen alá kellett szállítani. Ma is alászállították minden más országban is; de másutt nem azért, mert kevesebb lett a régi mértéket megüelő ujonc, hanem azért, mert sokkal többet, és mindig többet soroznak be. Megszűntethette volna azonban a francia fajtanak bármily erősen megindult romlását a nagy gyermekáldás, melynek, éppen mert nagy gyermekhalandóság is járt

volna a nyomában, föltétlenül meg lett volna a leg-életrevalóbbak kiválogatódása által az a hatása, hogy a francia testileg is visszanyerte volna a Napoléon előtti kiválóságát. Ezt lehetetlenné főleg az egyke tette.

A társadalmi, a békés contraselectio legfőbb forrásai egyébiránt a következők: 1., az egyke és 2., a divatos házasságok, melyeknek összekapcsolói az anyagi érdekek és a törtetés; 3., a kivándorlás; 4., a gazdasági szocialismus; 5., a városi élet és a gyár-
ipar; 6., korunk elhibázott, ferde humanismusa; 7., a világpolgári törekvések; 8., az erkölcsi érzékenység csökkenése a közvéleményben; 9. mindenek fölött pedig az a liberalismus, mely nálunk, az egyenlő jogok és a türelmesség ürügye alatt, végeredményben elnyomta és háttérbe szorította azt, a mi e hazában a háború tanulságai által a legjobbnak bizonyult, magyarságunkat. Hozzájárul mindezekhez, ma ugyan más formában mint hajdan, de nálunk nem kevésbé kárhozatosán, 10., a párturalom és minden párturalom legfőbb eszköze, a proscriptio.

Néhány pillanatig sem világíthatok reá, időm rövidsége miatt, a contraselectio felsorolt nemeinek mindenikére; csak annyit mondhatok, hogy még a háború alatt küzdenünk kell és készülnünk a küzdelemre mindenik ellen. Takarékoskodom türelmükkel, hogy kissé tovább állapodhassam meg a magyarságunk dolgában elkövetett hibáknak orvoslásánál.

A házasságról szólva és az egykeről, a mi legtöbb esetben szorosán összefügg a házasságokkal az egymás megválasztásában irányító okokkal, ki akarom jelteni, ha ezért maradnak és reactionariusnak fognak is mondani, hogy a szerelmet a házasság szempontjából is föltöbb fontos intézménynek tartom. A szerelmi házasság, ha sokszor tévednek is

a házasulandók egymás megválasztásában és miatta családot alapítanak olyanok is, a kiknek fogyatékos alkatukat nem volna szabad a következő nemzedékre is átörökíteniök: általában sokkal hasznosabb a faj egészségére, mint az érdekházasság. Más volna, ha ez az érdek a faj érdeke volna és nem az egyedek érdeke. A faj érdeke előtt el kell némulnia a szerelem hangjának is; de az önző egyéni érdekek fölött a szerelem üljön diadalt! Az érdekházasságtól egyesített szülők lesznek az egyke leghangosabb szószólói.

E mellett az érdek, a hatalmi és anyagi érdek, a gőg és büszkeség, csak szűk körökön belül, sőt gyakran csak a rokonságon belül engedi meg a házasságot. A rokonok és az igen exclusivus, zárt társadalmi körök tagjainak házassága egymással nagyra növeli, mintegy fölhalmozza a családi és társaságbeli hibákat; de a jó tulajdonságokat csak akkor fokozná, ha az ilyen fajta érdekházasságok a lehető legnagyobb gyermekáldásra törekednének és minden nemzedékből csak a legjobbakat válogatnák ki a jövő nemzedék létrehozására. Az úgynevezett beltenyésztés is fokozhat, bizonyos határig, kiváló tulajdonságokat, ha a szaporúlatnak nagy fölöslegéből igen szigorúan válogat a továbbtenyésztés céljaira. Az egész angol telivértenyésztés három törzsapára és legnagyobb részben az Eclipse nevű kiváló ménre vezethető vissza. De az Eclipse apjának, a Marske-nak nyolc éven köröszűl csupa silány csikója volt az Eclipse előtt és utána még legalább 200 ugyancsak értéktelen csikója. Az Eclipse-t tehát egy apának kétszáznál több csikójából válogatták ki, hogy a további telivértenyésztés törzsévé tegyék. És válogattak minden további nemzedékben azóta több mint 150 éven

át. Az eredmény a kívánt tulajdonságok fokozásában nem vezetett egy bizonyos, már régen elért határon túl, de föntartja a tenyészetnek magas szintjét.

Vatamegy ilyen magas szintnek föntartásában áll a faj egészsége általában. Nagy szaporaság és szigorú válogatás kell hozzá. Nos hát nagyon jól tudjuk, hogy az érdekházasság az egyke melegágya és hogy teljességgel kizár minden válogatást, mert a szülői szeretet minden áldozattal fölneveli és megházasítja az első, az egyetlen gyermeket, még ha mindenféle testi és lelki kórsággal van is terhelve. Talán a második gyermek különb volna, a harmadik és negyedik még különb, az ötödik vagy hatodik meg éppenséggel Eclipse az emberek között. De a másodikat már nem szívesen fogadják; a harmadikra még gondolni sem szabad. És az eredmény? A mai francia gyászjelentések legnagyobb része az egyetlen fiú »notre fils unique« elestét siratja. És a champagne-i téli csatában, csak az elmúlt hetekben, hat teljes létszámú francia hadtest az egyetlen fiúkból nem tudott megbirkózni két német hadosztállyal, melyet a harmadik, negyedik, talán a tizedik fiúkból soroztak volt.

De szomorú példákért nem kell oly messzire, Franciaországba mennünk. Ma már egyszer sem akar bekopogtatni a gólya, e neheztelős madár, a mai utódaihoz amaz erdélyi szász családoknak, melyek öt annak idején már második látogatásakor elhessegették. Ahol csak egy gyermeket akartak, oda legtöbbször már hiába várják az egyetlen unokát.

A hiba legtöbbször nem a család megélhetésének nehézségeiben, nem gazdasági körülményekben van. Igaz, hogy helytelen, sőt végzetes az a birtokpolitika, mely nem növeli a szabad kézben lévő és megszerzhető kis birtokok számát s a mely a meglévő ilyen

birtokokra nem a magyar parasztszaládoknak biztos elsőbbséget. Helytelen és végzetes, a mint még mindjárt rátérek; de nem mintha az volna a magyarországi egykének legfőbb oka. A dunántúli egyke fészkeiben csak egy gyermeke van a jómódú telkes gazdának, és hat vagy nyolc a nincsetlen zsellérnek. A baj gyökere egy ferde társadalmi közfelfogásban s az erkölcsi értékek alászállásában van az anyagi értékekkel szemben: az önzésben, az elpuhultságban, a megélhetés küzdelmeitől való félelemben s az utódok féltésében attól, hogy a vagyon megosztása által alacsonyabb életmértékre kényszerülnek. Nemzetgyilkolás a gyermekeket a készenkapott jóllétre, annak csak megtartására és nem a küzdelemre nevelni, hogy a jóllétet ők maguk is megszerezhessék vagy legalább a saját munkájukkal fokozzák. Így válik az örökölhető vagyon is a contraselectio eszközévé, holott a vagyon megosztása a nagy gyermekáldásban nagy családok fölvirágzását és hosszú életét mozdítaná elő.

Ha nem küzdünk ellene, a háború után az egyke még inkább eluralkodik és sirásója lesz a magyar nemzetnek. A küzdelemben nem szabad kimélni semmiféle osztályérdeket, se magánost, se felekezetest, ha érdekük a magyar nemzeti továbbfejlődés érdekeivel ellentétbe kerül. Hiszen, ismétlem, nagyrészt a mai nemzedéken múlik a következő nemzedék sorsa: üdve vagy kárhozata. Áll ez minden nemzedékre, de különösen áll egy nagy háború megpróbáltatásaiból kikerült nemzedékre. Így van minden államra és minden nemzetre, de különösen a magyar államra és a magyar nemzetre. A magyar nemzet a maga életre hivatottságát, világtörténeli küldetését oly mértékben fogja bizonyíthatni, a mily mértékben okul a háború tanulságaiból; a mily mértékben sikerül néki a háború

hatásait távol tartani a következő nemzedéktől és üdvös hatásait átszármasztani a következő nemzedékre, azokat a jövődő javára gyümölcsöztetni.

Nem akarom más anyanyelvű honfitársaim érdemeit kisebbiteni, ha a háború tanulságaként mégis, és ismételten, megállapítom, hogy a háborúban legnagyobb értéknek a magyarság bizonyult. És nem akarom sem egyeseknek, sem osztályoknak kiváló szolgálatait lebecsülni, ha azt is megállapítom, hogy a mostani háborúban legtöbb dicsőséggel és legnagyobb önfeláldozással, legteljesebb odaadással, legkevesebb számítással, legkevesebb pillanatnyi haszonnal a magyar földművelő nép és a magyar deákos osztály vesz részt, a közönségesen úgy nevezett lateiner.

Félre ne értsen senki: inkább megmondom röviden most is, mit akarok én itt magyarságon érteni. Széchenyi Istvánról tartott egy előadásomban, mely a Magyar Társadalomtudományi Szemlében és külön füzetben is megjelent, bővebben is kifejtettem. Nem osztozom az úgy nevezett »fajmagyarság« követelődéseiben, mert nemzetnek tekintem mindazoknak az emberi lényeknek együttességét, kik meghatározott fajlagosságú állami szervezetbe kapcsolódtak, ilyen állami szervezetben hosszabb időn át együtt éltek és, szoros érzelmi kapcsolat által is összefűzve, lelkükben közös ideálokat ápolnak, életüket közös ideálok szolgálatára rendezik be. Nemzet, röviden, azok összesége valamely állami szervezetben, kik az állam megalapítóiban látják a közös emberi ideált, melyhez hasonlók szeretnének lenni. A nemzet tagjait tehát közös akarat és közös ideálok kapcsolják össze. Sajnos, Magyarországon még nincs meg elég széles rétegekre kiterjedőleg az akaratnak és az ideáloknak ez a közössége úgy, mint például Németországban, a

hol a társadalom is igazán nemzeti társadalom. Ez a nemzeti társadalom Németországnak leghatalmasabb erőforrása. Nálunk még nagyon is különböző közkeletű fogalmak vannak a böcsületről, a köztisztességről — majdnem azt mondtam, a köztisztaságról, és a köz iránt tartozó kötelességekről, főleg pedig azokról a határokról, a meddig az egyéni és a csoportérdek ápolásában elmenni szabad. Németországban az előre látható közfelháborodás lehetetlenné tenné sok olyan eljárást, a melyek nálunk szelvében dívnak, és sok olyan embert, akik nálunk még szerepet is játszanak. Hogy legyen nálunk is egységes nemzeti társadalom, erre is minden erőnkkel törekednünk kell: megnyeréssel és áthasonítással ott, ahol lehet; kéréssel, kirekesztéssel és tisztogatással, ahol szükséges.

Mert a nemzeti kapcsolat nagy számmal foglalhat magában olyan egyedeket is, kiket csak az együttélésből származó kényszerűségek, vagy átmeneti hasznok hajtanak a velük együtt élők céljainak szolgálatára. Az ilyenek ezt a szolgálatot szívesen fogják teljesíteni mindaddig, míg egyéni és csoportérdekeiket e szolgálat mellett is kielégíthetik, vagy még inkább, ha csak e szolgálat árán elégíthetik ki. Az együttélés kényszerűségéből és hasznából érzelmi közösségek fejlődhetnek ki, melyek idővel az ideálokat is közösekké teszik. A közös ideálok szolgálatának leghatalmasabb eszköze, de egyszersmind forrása is a további közös ideáloknak a nemzeti nyelv. Ha ki idegen anyanyelvű léte magyar ideálokat ápol a lelkében, az a gyermekét legalább, mindjárt születésétől kezdve, magyar nyelvre taníttatja. Ez a velünk való lelki közösségének legfőbb bizonyítéka. Mert nagy igazság Széchenynek az a mondása, hogy nyelv-

vében él a nemzet. És szomorú fokmérője nemzeti érzetünknek a háború előtt ama kijelentésnek nem általános visszaütés, hogy a nyelv nem elsőrangú tényezője a közművelődésnek. Nem tényezője az idegen nyelvek tudása; de igen is alapja minden nemzeti művelődésnek egy nemzeti nyelv ápolása és föltétlen elismerésben, tiszteletben részesítése mindenkialtal, aki a nemzetnek, — nem! mondjunk sokkal kevesebbet! — valamely önmagában életrevaló állami szervezetnek tagja.

Lelkileg mindenki annak a nemzetnek tagja, a melynek szolgálatára rendelte életét. Jó hazafi az, aki a maga életét tudatosan szenteli nemzetének szolgálatára. Aki politikailag tagja valamely nemzetnek, de életét nem szenteli ama nemzet szolgálatára, az jó hazafi nem lehet; aki pedig életét egy más nemzet szolgálatának szenteli és nem annak, a melynek politikailag tagja, az áruló.

Ez összeférhet a világpolgársággal, a kosmopolitizmussal; de nem fér össze a nemzetköziséggel, az internationalizmussal, a mi egészen más valami, mint a kosmopolitizmus. Az igazi nemzetköziségnek, a mely valaha az egész emberiségnek közös szervezetévé fog fejlődni a nemzeti egyéniségek legkisebb sérelme nélkül, az a föladata, hogy létrehozza a mindenkori összehangozást abban, a mit az emberi továbbfejlődés szolgálatából az egyes nemzetek maguknak követelnek.

Majd, ha a collectivus ember, az együttes ember is él fog jutni a fejlettségnek arra a fokára, melyre eljutott ma már az individualis, az egyes ember, akkor ez a fejlődés éppen úgy meg fogja hozni az egész emberiségnek az egyes nemzetek egyéniségét, ismétlem, épségben hagyó, sőt oltalmazó és biztosító szervezetét, mint a hogyan az emberi fejlődés

hozta létre máris a társadalmi szervezetet, a mely nagyjában, ha még tökéletlen is, a társadalmon belül mind ritkábbá teszi az egyes csoportoknak fegyveres támadásait más csoportok ellen. Az emberiségnek egységes szervezete és a szervezetnek a collectivus ember majdani magasabb fejlettségén nyugvó ereje fogja megszüntetni a háborút, melyet nem az értelmi és erkölcsi műveltség egyenlőtlensége hoz létre és valóban nem egy nemzetközi areopagos fog távol tartani tőlünk, ha ezt a bíróságot csupán egyes emberek belátása állítja föl és ítéleteinek nem ad fogantatót az emberiség egységes szervezetének a collectivus ember magas fejlettségéből merített ereje.

De visszatérek voltaképpen tárgyamra és bocsánatot kérek e kitérésért! Magyarország a háború előtt népszerűtlen volt. Miért? Mert a legkevésbé értékes elemek tolakodtak előtérbe és ültek ki az országnak a külföld felé fordított arculatára. Mert divatosakká és uralkodókká, a külföldnek is szembetűnökké a kevésbé értékes, a szeretetre legkevésbé méltó tulajdonságok lettek. Most egyszerre, úgy mint 48-ban, előretör, a mi igazán jó, igazán őserő: a magyar parasztság és az a deákos, lateiner osztály, melyet a néppel való kapcsolata és származása egyenesen annak a deákos osztálynak testi és lelki utódává tett, a mely 48-ban is a szabadságharc terheinek java-részét vállalta és azt vezette. És most egyszerre háttérbe szorul az »intellectueleknek« az a csoportja, mely újabban a régi fajta deákos emberek nyakára ült és mindenütt annak elébe tolakodott, a hol mutatkozni kellett. Ma már a külföld is látja, hogy az, a mi a magyar nemzetet népszerűtlenné tette, fölületes máz volt; ezt a háború részben már letörülte, és mutatkozik a nemzetnek a külföld előtt is min-

den tiszteletre méltó belső valója. Magyarország 48 előtt is népszerűtlen volt; népszerűtlenné akkor a nemesség egy részének önzése és maradisága tette, mert a kormányzó hatalomtól és ezzel együtt a külföld előtt való mutatkozás lehetőségéből a nemesség jobb része, a nagy többsége ki volt zárva. Akkor is a kisebbség bitorolta a nemzet képviselőit a külföld előtt éppen úgy, mint mostan a háború előtt. Az 1848.-iki szabadságharc megmutatta a külföld előtt a nemzet valódi többségét, mely addig, ismétlem, a nemzet sorsának intézéséből ki volt zárva, és a magyar nemzet azonnal népszerű lett. A háború most is kiderítette, hogy azok, akik a külföld előtt a nemzet képviselőiként léptek föl, erre nem voltak jogosítva; mert a nagy többség nem olyan, mint ők és nem úgy gondolkodik, nem úgy cselekszik. És ime, a magyar nemzet ismét kezd népszerűvé lenni nemcsak a szövetséges Németországban, hanem az ellenséges hatalmak előtt is. Csak Ausztriában nem. De hát az nagy baj volna a magyar nemzetre nézve, ha Ausztria szeretné Magyarországot! Mert csak önálló nemzeti létéről való lemondásának árán szeretné meg.

Am sajnós, éppen mivel ők vetik belé magukat a legteljesebb önfeláldozással a háborúba, ez a két legértékesebb eleme a magyar nemzetnek, a magyar paraszt és a magyar deákos ember fog a háborúból leginkább megtizedelve kikerülni. Ha csak itt, a mi ismerőseink között nézünk is szét: hány középiskolai tanár, hány egyetemi alkalmazott és hivatalnok pusztult el a háborúban máris! A társadalmi szervezetnek megcsönkült részeit sem lehet máshonnan előteremteni, azokat is csak a maradványjaiból lehet regenerálni, újra alkotni. Már a mai nemzedék föladata

biztosítani azt, hogy a magyar parasztság és a magyar deákos ember ismét a kellő arányban, sőt az eddiginél nagyobb arányban váljék a következő nemzedékek alkotó részévé.

Azon kell lenni, hogy minden megmaradt paraszti család minél több gyermeket akarjon és tudjon fölnevelni, hogy legyen gyermekeit miből eltartani és hol elhelyezni úgy, hogy gyermeke is földművelő maradjon. Föld és megböcsülés, szerető gondozás kell a magyar parasztnak: első sorban az ő szükségleteit kielégítő birtokpolitika; állampolgári jogainak teljessége és szabad gyakorolhatása; böcsületes és a nép javait gondozó, nemcsak adót szedő és szavazatot szállító közigazgatás; a magyar nemzeti gondolattól átítatott népoktatás, mely tisztelje és ápolja a népnek is szent hagyományokat és azt a kurucvilágból 48-on áthozott szellemet, amelynek most a magyar katonák diadalaikat köszönhetik.

A mi a népszaporodás biztosítását illeti: a halálozás csökkenő száma nem kárpótlás a születések számának fogyásáért. Az intézkedések, melyek csökkentik a halálozást, a contraselectionnak nyitnak tág kaput; holott a születések nagy száma a selectiót teszi lehetővé, sőt a selectio lehetőségére ez egy megfoghatkozott népességű országban az egyedüli mód és alkalom. Mert egy adott nemzedékre nézve a selectio ugyan kétféle formában érvényesülhet: az egyik a megelőző kiválogatás, a másik a selejtező kiválogatás. A megelőző kiválogatás azokat az egyedeket válogatja meg — az emberi társadalomban részint tiltó, részint buzdító rendszabályokkal — amelyeket a következő nemzedék létrehozóivá tesz: eltiltja a házasságát, sőt egyáltalában a termékeny szerelmét olyan egyedeknek, akik bármimű, az utódaira is átörö-

küthető betegségben vagy valamely nagyobb fogyatkozásban szenvednek. Ez mindenestre csökkenti a születések számát és esetleg, nagy számú olyan egyed világrajöttét is meggátolja, akik szülei hibáit nem örökölték volna. Mert a szóban lévő hibák nagyrészt csak örökölhettek, de nem föltétlenül és nem minden utódban öröklődnek. Ha a tiltó rendelkezésekben nagyon is messzire megyünk, könnyen túllöhetünk a célon és, a következő nemzedék egészségét szolgálva, annak fogyását idézhetjük elő. A tiltó rendelkezések a népszaporulat csökkenését csak akkor nem okozzák, ha a szaporítás föladataira alkalmasoknak talált pároknak lesz is azután annyi gyermekük, amennyinek egészséges anyja a saját épségének és a következő gyermekek épségének kockáztatása nélkül csak életet adhat. Ehhez persze azután a nagycsaládú szülők különös megböcsülése, sok elsőbbségben részesítése és, főleg ahhoz, hogy ezáltal éppen a magyar földművelő nép szaporodjék, sok nem kötött és a gyermekek számára, új családok alapíthatásához könnyen megszerzhető földbirtok kell.

A megelőző kiválogatás a silány egyedeket meg sem engedi születni; a selejtező kiválogatás a már megszületett egyedek közül küszöböli ki az életre és a szaporításra nem való egyedeket. Nagyszámú születéssel, de nagy gyermekhalandósággal is jár. En azt hiszem, hogy a magyar földművelő nép a maga kiváló testi és lelki tulajdonságait a körében — hála Istennek — legtöbb helyen még divó nagy gyermekáldásnak és ezzel kapcsolatos nagy gyermekhalandóságnak köszönheti. Annak a szellemnek, amely szülte a közmondást, hogy gyermekből és üveg pohárból soha sem lehet elég a háznál. A ki a sok gyermek közül megmarad a nékik jutó csekély gondozás ellenére is, az igazán

megél a jég hátán is. A több gondozás életben tartja a silányabb egyedeket is; de a több gondozás gyakorlatilag csak ott lehetséges, ahol kevesebb a gyermek. Ahol tehát a több gondozás érdekében a kevés gyermekre törekszenek, ott kettős irányban állanak a selectio utjában: először is a szülői szeretet vakságával életben tartják a nem életrevalót is, másodszer meg elapasztják a legkiválóbb egyedek forrását, a nagy szaporulatot. Hogy megtarthassák a meglévőt, megszüntetik a választékot.

Persze az a folyamat, mely a mai nemzedéken mint kiselejtező kiválogatás működik, az a következő nemzedékre nézve egyszersmind megelőző kiválogatás lesz. Ha a megelőző kiválogatás helyesen és szigorúan működik, akkor minden következő nemzedékben kevesebb lesz a kiselejtezendő egyed. Így a megelőző kiválogatás által az első nemzedékben okozott csökkenését a népszaporúlatnak a későbbi nemzedékek bőségesen pótolhatják. Elméletileg ez így is van. És talán gyakorlatilag is így lesz Magyarországon, ha előmozdítjuk és nem gátoljuk meg, hogy így lehessen. Előmozdítottuk, mihelyt a társadalmi contraselectio különböző nemeit megszüntettük. A kiválogatást addig pedig inkább bízom a jó Istenre, mint a szolgabíróra. Mert hiszen a magyar nép gondviselőinek ma ő a legfőbb fóruma.

A fogyó számot és különösen a megfogyatkozó arányszámot azonban már most, a mai nemzedékben is lehetőleg pótolni kell. Ki tudja, nem jönnek-e a mostani háború után hamarosan új megpróbáltatások? Azoknak nem szabad számra és minőségre megfogyatkozott magyar nemzetet találniok e hazában. A teendők nagyon sürgősek és legfőképpen abban állanak, hogy telepítsük ki a nem kívánatos idegen

népelemeket és telepítsük vissza a nagyon is kívánatos, de szomorú társadalmi, kormányzati és föld-birtokpolitikai viszonyaink miatt a háborút megelőző két évtizedben kivándorolt elemeket, azokat a lelkük minden húrjával a magyar rögöz kötött magyar földművelőket, a kik idegenben bányák és gyárak munkásai vagy házi cselédek lettek. Milyen jól pótolhatná az elesett magyarok sok ezreit az a sok százezer magyar, aki Amerikából és Romániából még mindig szívesen jönne haza, ha volna hol és miből újra itthon raknia fészket.

Hogy a kitelepítéssel ne legyen túlságosan sok gondunk, a betelepedését se engedjük meg a reánk nézve értéktelen elemeknek, a kik sem kenyeret termelni, sem egyéb alkotó munkát végezni nem fogának. Az orosz nyomás elárasztotta egész Magyarországot galíciai és bukovinai, sőt oroszországi menekültekkel. Ezek Ausztriát illetik; tartsa el őket Ausztria. Hogy sokan közülök a nekik nyújtott vendégszeretetet mire használják föl, jól tudjuk a budapesti rendőrség jelentéseiből. A vallásukhoz semmi közünk. Nékünk alkalmatlan idegenek. Elég baj, hogy már a háború előtt annyian beszivárogtak és elfoglalták hazánkban a helyeket, melyeket kivándorló magyarjaink üresen hagytak. Vigyázzunk, mert most meg az elesett magyarok helyét foglalják el oly hamarosan és olyan véglegesen, hogy a megmaradt kevés magyar gyermekei is kénytelenek lesznek előlük Amerikába menni!

Ki az, a ki tőlünk kivándorol, és ki az, a ki hozzánk bevándorol: két rövid beszélgetés közlésével világíthatom meg leginkább. És ezzel aztán majd be is fejezem előadásomat.

A Cunard Line Carpathia gőzösén utaztam tavaly

nyáron Fiuméból Napoliba. Fiumében sok száz magyar szállott az Amerikába vivő hajóra. Födélközi utasok, a hajó fenekébe zsúfolva. Szép idő volt, levegőzni ki-kijöttek a födélzetre. Beszédbe ereszkedtem majd ezzel, majd azzal a csoportjukkal. Voltak közöttük az országnak minden részéből: székelgyek, alföldiek, somogyiak, csupa színmagyar. Szép szálas, vagy zömök, erős emberek; szemükből sugárzott az az értelmesség, mely annyira jellemzi a magyar parasztot. »Uram«, mondják, »ha tudtunk volna odahaza egész éven át átlag napi egy koronát keresni, nem jöttünk volna el hazulról; a földet műveltük és az évnék nagyobb részén át egy koronát sem kereshetünk.« Ez a kivándorló.

Első osztályú vasúti kocsiban robogunk Nagyvárad és Püspökladány között — tegnap, vagy tegnapelőtt. A párnákon elnyúlva két galíciai menekült. Velük utazik egy magyar ember is; elfér a fülkének egyik zugában. A két menekült beszélget. Az egyik elmondja, hogy három hete van Magyarországon. Gabonával üzérkedik. Három hét alatt másfél-százezer koronát keresett tisztán. Három hét alatt másfél-százezer korona magyar pénzt tudott zsebre venni, és a lisztes boltok előtt a magyar asszonyok napokon át törik magukat, hogy 60 vagy 70 filléren egy kiló lisztet kaphassanak. Ez a bevándorló.

Hát jól van ez így, tisztelt hallgatóim? Ezen segíteni kell már most, a háború alatt, de még inkább a háború után. Hozzuk vissza a kivándorolt magyarokat és távolítsuk el a bevándorolt idegeneket. Ha nem így teszünk, a magyar nemzet összetétele úgy megromlik, hogy nem áll ki még egy háborút. Mert hogy a mostanit kiállja, hogy ebből győzelmesen kerül haza: abban bízunk rendületlenül.